

ЯДРО І ГРАНИЦІ РОЗШИРЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ – НАЗИВНИХ РЕЧЕНЬ

У цій статті опис структурних типів заголовків (3) буде зроблений в плані реалізації ними комунікативних цілей в їх актуальному членуванні та віднесенні до тексту. Формально виражений ремоутворюючий центр заголовків в аспекті функціонального і семантичного синтаксису є номінація заголовками елементів / комбінації елементів текстів або, іншими словами, відношення речення до ситуації виявляє його глибинну структуру. Таким чином, глибинна структура заголовка і його номінація елементів тексту при такому підході синонімічні. Перейдемо до опису заголовків – називних речень, які є найпоширенішими і складають 83 % дослідженого матеріалу. Для опису їх структури приймемо поняття ядра речення, яке є загальноприйнятим у сучасному синтаксисі. Ядро субстантивних речень, як правило, виражене іменником або його субститутом.

1) Заголовки – непоширені називні речення, ядро яких виражене іменем власним.

У більшості випадків вони позначають дійову особу / особи тексту: *The Clausners* (L. Tushnet); при цьому імена власні можуть бути представлені зменшувальними власними іменами і прізвищами. Антропоніми у художньому тексті як знаки-мітки, ідентифікуючи дійові особи, водночас збирають, "акумулюють" всю інформацію про них і є своєрідним "вмістом" цієї інформації. Інакше кажучи, антропоніми художнього тексту формують свій сигніфікат [1, 87]. Ядро заголовків – непоширених речень може бути виражене загальними іменниками, які, як і власні іменники, мають чітко виражену номінативну функцію; їм "притаманна абсолютна номінативна значущість" [2, 123]. Всесильний іменник може замінити довгі описові звороти і стати еквівалентом цілих суджень і висловлювань [3, 85–86]. Виходячи із членування тексту на "речовий" (предметний) зміст, [1, 176] знаходимо, що заголовок може позначати місце дії: *The Outstation* (S. Maugham); персонаж: *The Tenant* (Q. Hudson); подію: *Stalking* (G.C. Oates); причини, наслідки подій: *Accident* (Q. Christie); реакцію персонажу на події: *The Stare* (G. Updike) і т. ін.

Встановлення зв'язку заголовка з текстом і врахування їх функціонального навантаження означає вивчення їх в плані синтаксичної семантики. Пряма номінація заголовками певних елементів тексту є опис їх "глибинної структури", оскільки синтаксична семантика тлумачить суть і природу речення через його відношення до екстралінгвістичної ситуації та її структури і вивчає взаємовідношення членів речення з елементами структури ситуації [4, 77–86; 5, 290–297].

Розглянемо заголовки – дійові особи оповідань, які виражені загальними іменниками. Слід зробити застереження, що загальні іменники є тільки матеріалом і для позначення особи, і для формальної вираженості заголовка. Найчастіше в заголовок виноситься позначення особи, оскільки вона має найбільше ознак, властивостей і відношень. Це пояснюється екстралінгвістичними причинами – антропоцентричним характером художнього тексту. Часто особа позначається шляхом фіксації роду занять, професії, сімейних відносин і т. ін. Механізм номінації є однаковим для власних і загальних іменників. Специфіка загальних іменників в номінативній функції полягає в тому, що вони є "коротким описом об'єктів" [6, 145]. Можна сказати, що заголовок називає текст, "описуючи" один із його елементів, тобто дійову особу. Специфіка семантики загальних іменників у заголовковому вживанні визначається його позицією реми у заголовку – номінативному реченні і полягає в тому, що загальний іменник з імені предмета перетворюється в назву його властивості: інакше кажучи, лексичне значення переходить в значення пропозитивне [5, 307–314]. Отже, ці іменники є позначенням не осіб, сімейних відносин, професій, а їх властивостей. Значить, семантика заголовка *The Killers* (E. Hemingway) полягає в здатності бути вбивцями. Аналогічно, семантика *The Sailor* (V.S. Pritchett) – здатність бути моряком, працюючи камердинером. Це – кваліфікуюча, характеризуюча номінація [5]. Означений артикль є типовим як для 3-х дійових осіб, так і для інших заголовків, що повністю співпадає з даними Х. Вайнріха [7, 380]. Текстова функція означеного артикля полягає у його зв'язку з передінформацією. Означений артикль має

ідентифікуючу, конкретизуючу функцію, зв'язуючи заголовок як останню ланку при створенні тексту (з позиції іменуючого) з текстовою інформацією, тобто передінформацією. Текстова функція неозначеного артикля полягає у його спрямованості на постінформацію [7, 386]. Можна припустити, що, наприклад, Джеймс Джойс, вживаючи у заголовку *A Mother* неозначений артикль, робить це, враховуючи позицію сприймаючого. Для читача заголовок є перший знак тексту. Його розшифровка знаходиться у тексті. Заголовок вводить текст і є, таким чином, "засобом створення очікування" [7, 365]. Існує ряд заголовків, в яких артикль відсутній – *Daughter* (E. Caldwell). Відсутність артикля, тобто нульовий артикль, є результатом нейтралізації двох протилежних класів артиклів – означеного і неозначеного. Це має місце у тому випадку, коли іменник не отримує ніякої кваліфікації – ні означеної, ні неозначеної. У цьому випадку іменник вживається в самому широкому узагальнюючому смислі.

2) Заголовки, поширені препозитивним ад'юнктом.

Поширення ядра – це введення у його склад таких членів, які, не будучи елементами його структурної схеми, розширюють його склад у препозиції і постпозиції. Ядро називних речень може поширюватися неядерними препозитивними реченнями, які приєднуються до ядра шляхом синтаксичної підрядності і виконують функцію означення. Таке поширення визначається значенням іменника як частини мови; іменники, які мають значення предметності, – а процеси та ознаки, що позначаються ними, передаються в предметному відображенні, – приймають неядерний залежний компонент. Для того, щоб більш повно представити модель та описати її семантику, треба показати її морфологічне наповнення, тобто вираження препозитивного ад'юнкта. Препозитивний ад'юнкт може бути виражений: а) прикметником: *The Willfull Woman* (D.H. Lawrence); б) дієприкметником: *The Laughing Man* (G. Salinger); в) іменником в загальному відмінку: *The Winter Cruise* (S. Maugham); г) іменником у присвійному відмінку: *The Doctor's Wife* (E. Hemingway); д) числівником: *Three Weeks* (E. Glyn); є) займенником: *His Hour* (E. Glyn). Поширення в препозиції може бути виражене декількома ад'юнктами і представлене такими комбінаціями: прикметник + іменник: *Green Apple Harvest* (Sh. Smith); займенник + дієприкметник: *One Increasing Purpose* (G. Frankau); займенник + прикметник: *Those Barren Leaves* (A. Huxley). Більша частина заголовків, поширених препозитивним ад'юнктом, виражена вільними атрибутивними словосполученнями: *The Real Thing* (H. James). Це можна пояснити динамізмом і гнучкістю атрибутивних сполучень, які позначають референт шляхом різних комбінацій назв об'єктів і їх ознак. Ад'юнкт субстантивного словосполучення може також поширюватися; він може поширюватися прислівником, який передає ознаку іншої ознаки [8, 48] – *A Fairly Honourable Defeat* (I. Murdoch); *The Utterly Perfect Murder* (R. Bradbury). Препозитивний ад'юнкт, виражений дієприкметником, передає динамічну ознаку, котра нерідко втрачається при перекладі; так, заголовок *The Unvexed Isles* (R.P. Warren) вийшов в перекладі на російську мову під назвою "Тихие острова".

Перейдемо до опису препозитивного ад'юнкта, вираженого іменником в загальному відмінку. Атрибутивні групи з іменником в препозиції були описані як ефективний засіб компресії інформації [9, 267]. Компресія особливо чітко простежується у тих випадках, коли в мові є інший спосіб – ад'єктивний – вираження того ж значення (порівняй: *The Ice Age* (M. Drabble) і "icy age"), але автор надає перевагу іменникові, оскільки він більш емкий за змістом і передає не одну ознаку, а їх сукупність і є, таким чином, засобом створення багатозначності. Семантика препозитивного ад'юнкта, вираженого іменником у присвійному відмінку, полягає, в загальному випадку, у вираженні необхідної, з точки зору іменуючого суб'єкта, тобто автора, додаткової інформації. Іменник у присвійному відмінку у загальному випадку виступає у функції: а) означення по належності (сімейні відношення тощо): *The Colonel's Lady* (S. Maugham); б) означення по володінню предметом, об'єктом: *Soldier's Home* (E. Hemingway); в) означення по призначенню: *The Doll's House* (K. Mansfield); г) означення, яке виражає час: *A Day's Wait* (E. Hemingway); д) означення, яке передає фізичну, органічну належність: *The Lion's Skin* (S. Maugham); *Bill's Eyes* (W. March). Зареєстровані випадки вживання лівосторонніх означень, виражених числівниками і займенниками. Не дивлячись на те, що займенники є лексично опустошеними словами, вони можуть суттєво видозмінювати значення іменника-ядра: *His Hour* (E. Glyn). Аналогічно, числівник не тільки уточнює,

конкретизує значення ядра: *Three Weeks* (E. Glyn), але і суттєво модифікує його семантику: *The Second Blooming* (W.L. George).

3) Заголовки, поширені постпозитивним ад'юнктом.

1. Заголовки, ядро яких поширене постпозитивним означенням. Воно може бути виражене: а) прикметником: *The Light Invisible* (R. Benson); б) займенником: *Cathrene Herself* (P. Hilton); в) прийменниковим зворотом: *The End of the Flight* (S. Maugham); г) порівняльними конструкціями: *Hills Like White Elephants* (E. Hemingway); д) прикметником I чи II: *Barn Burning* (W. Faulkner); *Babylon Revisited* (S. Fitzgerald); е) інфінітивом: *A Pin to See the Peepshow* (F. Gesse); ж) діеприкметниковим зворотом: *A Curtain Blown by the Wind* (M. Spark). Найопиренішими є іменні групи з правостороннім означенням, вираженим іменником з прийменником. Модель "N prep N" передає відношення інформаційного доповнення, яке іменуєчий вважає необхідним зробити з метою передачі більш повного повідомлення. Тут можна виділити такі семантичні групи: а) відношення визначального характеру: *The Moment of Decision* (S. Ellin); б) відношення належності, володіння певною якістю: *The Herb of Death* (A. Christie); в) суб'єктні відношення: *Death of a Travelling Salesman* (E. Welty); г) локативне уточнення: *The Snows of Kilimanjaro* (E. Hemingway); д) партитивні відношення: *A Cup of Tea* (K. Mansfield); ж) призначення: *My Own Rules for a Happy Marriage* (G. Thurber).

Однак, не дивлячись на те, що смислові відношення між **of-phrase** і ядром можуть бути різними, будемо розглядати постпозитивне поширення, виражене **of-phrase**, як означення, оскільки тенденція виділяти інші члени речення в практиці лінгвістичних штудій не закріпилася [10, 140]. У дослідженому нами матеріалі ад'юнкт, виражений **of-phrase**, є найбільш частотним і складає 15,2 % всіх заголовків; ад'юнкт з прийменником *for, in, without, with* утворює 2,2 %. Це узгоджується з даними Л.С. Бархударова [8, 66] про те, що конструкції з **of-phrase** належать до числа найбільш поширених в англійській мові і складають 70 % прийменникових субстантивних конструкцій і розходяться з даними І.В. Арнольд, згідно з якими прийменник **of** майже не вживається в заголовках [9, 268]. Постпозитивні ад'юнкти, які виражені діеприкметником I чи II, а також діеприкметниковим зворотом, передають динамічні ознаки і складають 3,4 % дослідженого матеріалу. Зареєстровані випадки вживання інфінітива у функції правого означення – *A Pin to See the Peepshow* (F. Gesse). Займенники і питальні прислівники у ролі постпозитивного ад'юнкта виконують функцію емпатичного підсилення: *Cathrene Herself* (G. Hilton). Постпозитивний ад'юнкт, виражений порівняльними конструкціями, надає ядру-іменнику певної ознаки, яка служить меті створення його семантичної деталізації: *The Diamond As Big As the Ritz* (S. Fitzgerald). Поширення ядра прикметником у постпозиції особливо цікаве у семантичному відношенні, оскільки прикметник у цьому випадку виступає у напівпредикативній функції, суміщаючи у собі значення означення і предикації. Прикметники у постпозиції характерні для художніх текстів взагалі, і поетичних зокрема. І.В. Арнольд зазначає таке вживання прикметника як стилістично релевантне і розглядає його як один із засобів вираження інверсії. Воно надає висловлюванню "урочистого" і "піднесеного" характеру: *Darkness Visible* (W. Golding); *The Light Invisible* (R. Benson) [9, 164]. Заголовки, ядро яких поширене у постпозиції порівняльними конструкціями, діеприкметником I і II, інфінітивом, діеприкметниковими зворотами і підрядними реченнями, становлять комплексну рему, яка далі підлягає членуванню на тему і рему: *Babylon Revisited* (S. Fitzgerald). Наявність існування предмету, особи, явища, вираженого ядром, може заперечуватися. У цьому випадку заголовки становлять заперечні називні речення: *None Other Gods* (R. Benson).

2. Заголовки – називні речення, поширені детермінантами.

Суперечливим є питання поширення називних речень обставинами і додатками. В суперечдумці А.М. Пешковського [11, 378] будемо вважати, що обставини входять до складу односкладових називних речень, а не є ознакою неповного речення. Ми розділяємо думку Г. Поутсма [12, 434–459], яка підтримується Г.Г. Почепцовим [10, 205–207], згідно з якою обставини і додатки визначають не окремі члени речення, а все речення в цілому, що дає можливість вважати їх самостійними поширювачами речення і кваліфікувати як детермінанти. Оскільки ядро називного речення не рівне за своїми ознаками ні підмету, ні присудку, а приймає синтаксичну сполучуваність, характерну для групи "підмет – присудок", це дозволяє зняти обмеження на вживання обставин і додатків у називних реченнях [13, 102]. Детермінанти

входять до складу називних речень на правах вільного приєднання. Нейтралізацію цієї опозиції в односкладових реченнях відмічає і В.Г. Гак [4, 174]. У нашому масиві були знайдені такі види детермінантів: а) суб'єктно-об'єктні детермінанти, які виражають семантичний суб'єкт / об'єкт (тобто додаток) і вказують на сферу застосування того, на що направлена дія і на що звернена увага (тобто, комунікативний центр) в цілому: *A Canary for One* (E. Hemingway); *A Tooth for Paule Revere* (S. Bennet); б) обставинні детермінанти представлені в основному локальними детермінантами, які позначають просторове розташування дійової особи, ситуації чи епізоду: інакше кажучи, тут має місце додавання смислів: *The Kiss at Croton Falls* (I. Shaw); *Freestone at the Fair* (S. Barstow); в) детермінанти цілі: *Endurance for Honour* (G. Aldridge); *All for a Scrap of Paper* (G. Hocking); г) часові детермінанти: *A Passion Before Death* (G. Hanley); д) детермінанти стану, способу дії: *Women in Love* (D.H. Lawrence).

4) **Заголовки – називні речення, поширені в препозиції і постпозиції:** *The Other Side of Midnight* (S. Sheldon). Ми не будемо описувати поширення ядра в препозиції і постпозиції одночасно, оскільки тут прослідковуються ті ж тенденції і зберігається та сама специфіка, що і при поширенні ядра тільки в препозиції чи тільки в постпозиції.

Інші структурні типи заголовків – інфінітивні, двоскладові, складні речення, а також речення, які не можна підвести під класичні моделі речень, будуть предметом окремого дослідження. Представленість таких типів у заголовковому вживанні як речень – вигуків і речень – формул спілкування, з одного боку, і заголовків – двоскладових і складних речень, з іншого боку, можна пояснити явищем транспозиції. Транспозиція полягає у функціональній взаємозаміні і, ширше, у встановленні зв'язку між парадигматичними (різними структурними типами) і синтагматичними одиницями (їх текстовим вживанням, текстовою функцією). В основі транспозиції лежить асиметричний дуалізм мовного знаку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернухина И.Я. Очерк стилистики художественного прозаического текста. – Воронеж, 1977.
2. Kuchar G. К общей характеристике номинации // *Travaux Linguistiques de Prague* 3. – Prague, 1968.
3. Кубрякова Е.С. Части речи в ономаσιологическом освещении. – М., 1978.
4. Гак В.Г. О двух типах знаков в языке // *Инвариантные синтаксические значения и структура предложения*. – М., 1969.
5. Арутюнова Н.Д. Синтаксис // *Общее языкознание. Внутренняя структура языка*. – М., 1972.
6. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л., 1972.
7. Вайнрих Х. Текстовая функция французского артикля // *Новое в зарубежной лингвистике*. – М., 1978. – Вып. VIII.
8. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. – М., 1966.
9. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л., 1981.
10. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М., 1981.
11. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М., 1956.
12. Routsma H. *A grammar of late modern English*. – Groningen: Noordhoff. – Part I. – 1929.
13. Чахоян Л.П. Непредикативные предложения // *Структурный синтаксис английского языка*. – Л., 1972.
14. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. – М., 1981.